

JEL Classification: G32; L21; M21

Олександренко Ірина, к.е.н., доцент
 Луцький національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0001-6613-8107>
irina_oleks@ukr.net

Nataliia Chyzh, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
 Lutsk National Technical University
<https://orcid.org/0000-0001-6613-8107>
irina_oleks@ukr.net

Чиж Наталія, к.е.н., доцент
 Луцький національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-8183-1951>
chuzh1603@ukr.net

Nataliia Chyzh, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
 Lutsk National Technical University
<https://orcid.org/0000-0002-8183-1951>
chuzh1603@ukr.net

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

У цій статті узагальнено питання управління фінансами підприємств малого бізнесу в сучасних умовах, а також визначено ключові особливості та підходи до управління фінансовими потоками в процесі діяльності малих підприємств. Основною метою дослідження є вивчення практичних аспектів управління фінансами підприємств малого бізнесу в умовах трансформації фінансових ринків під впливом інтенсифікації технологічного розвитку та широкого запровадження інформаційних та цифрових технологій в практику діяльності малих підприємств. Систематизація літературних джерел та підходів до вирішення проблеми управління фінансами малих підприємств свідчить про те, що більшість дослідників виділяють як специфіку даних компаній їх обмежений доступ до джерел фінансових ресурсів. Актуальність вирішення даної наукової проблеми полягає в тому, що ефективне використання фінансів малими підприємствами дозволить значно підвищити результативність та прибутковість їх діяльності в плановому періоді. Об'єктом дослідження є процеси управління фінансами малих підприємств, тому що саме вони дозволяють керівництву компаній вирішити проблему належного забезпечення суб'єктів господарювання достатнім обсягом оборотних коштів для забезпечення їх ефективного функціонування. У статті представлені результати емпіричного аналізу управління фінансами підприємств малого бізнесу який показав, що в умовах обмеженості доступу малих підприємств до банківського фінансування особливої актуальності набуває комерційний кредит цільове фінансове стимулювання з боку державних органів, що займаються регуляторною діяльністю у сфері малого підприємництва. Дослідження емпірично підтверджує та теоретично доводить, що у умовах трансформації фінансових ринків та економічної системи загалом, коли відбувається інтенсивне впровадження нових цифрових та інформаційних технологій в практику діяльності підприємств різних сфер та галузей економіки, об'єктивною необхідністю стає належне фінансове забезпечення малих підприємств для гарантування їх безперервної діяльності та забезпечення належного рівня прибутковості їх функціонування. Результати дослідження можуть бути корисними для керівників підприємств малого бізнесу, а також для банківських менеджерів, котрі приймають рішення щодо забезпечення фінансування діяльності малих підприємств в умовах їх обмеженого доступу до фінансових ресурсів.

Ключові слова: *фінанси підприємств, малі підприємства, фінансовий менеджмент, управління фінансовою діяльністю, джерела фінансових ресурсів.*

FINANCIAL MANAGEMENT OF SMALL BUSINESS ENTERPRISES

This article summarizes the issue of financial management of small business enterprises in modern conditions, and also defines key features and approaches to managing financial flows in the process of small business activity. The main goal of the study is to study the practical aspects of managing the finances of small business enterprises in the conditions of the transformation of financial markets under the influence of the intensification of technological development and the widespread introduction of information and digital

technologies into the practice of small businesses. The systematization of literary sources and approaches to solving the problem of financial management of small enterprises shows that most researchers single out their limited access to sources of financial resources as a specific feature of these companies. The urgency of solving this scientific problem lies in the fact that the effective use of finances by small enterprises will significantly increase the effectiveness and profitability of their activities in the planned period. The object of the study is the financial management processes of small enterprises, because they allow the management of companies to solve the problem of properly providing business entities with a sufficient amount of working capital to ensure their effective functioning. The article presents the results of an empirical analysis of the financial management of small business enterprises, which showed that in the conditions of limited access of small enterprises to bank financing, commercial credit and targeted financial stimulation by state bodies engaged in regulatory activities in the field of small business acquire special relevance. The research empirically confirms and theoretically proves that in the conditions of the transformation of financial markets and the economic system in general, when there is an intensive introduction of new digital and information technologies into the practice of activities of enterprises in various spheres and branches of the economy, the objective necessity is the proper financial support of small enterprises to guarantee their uninterrupted operation and ensuring the appropriate level of profitability of their operation. The results of the research can be useful for managers of small businesses, as well as for bank managers who make decisions about financing the activities of small businesses in conditions of their limited access to financial resources.

Keywords: *corporate finance, small businesses, financial management, management of financial activities, sources of financial resources.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Практика господарської діяльності свідчить, що малі підприємства в Україні складають значну частину економіки та вважаються рушійною силою соціально-економічного розвитку. При чому це правило характерне не лише для нашої держави, а ефективно працює в усіх розвинених країнах світу. Зокрема, необхідно зазначити, що в країнах ОЕСР понад 95% усіх суб'єктів господарювання відносяться до категорії саме малих підприємств і разом з тим вони забезпечують для національних економіки цих держав більш, як 50% від усіх робочих місць у приватному секторі. Важливість малих підприємств для економічної системи також полягає у їх беззаперечній важливості для забезпечення ефективних процесів соціально-економічного розвитку як на національному, так і на міжнародному рівнях.

В той же час, як свідчить практика, незважаючи на вагомі позитивні перспективи та інтенсивні тенденції росту, що спостерігалися у сфері малого бізнесу в Україні, малі підприємства Туреччини, зустрічаються у процесі своєї діяльності з рядом суттєвих проблем та перешкод, ключовою з яких є ефективне управління фінансовими ресурсами. Важливість даного аспекту функціонування підприємств малого бізнесу полягає в базовій обмеженості їх доступу до джерел фінансових ресурсів, що має наслідком проблеми з інвестиційними вкладеннями, а також регулярну потребу в поповненні оборотних коштів для підвищення фінансової ефективності функціонування даних суб'єктів господарювання. В той же час, ефективне управління фінансовою діяльністю потребує від підприємців належних управлінських навичок у сфері фінансового менеджменту, наявності підготовленого персоналу для участі в управлінні фінансами, широкого і ефективного доступу до фінансових ресурсів, а також інтенсивного використання нових технологій в управлінській діяльності. При цьому, якщо на рівні середніх та великих підприємств вирішення таких проблем є об'єктивним завданням управлінської діяльності та базується на визначених методах прийняття рішень, то для підприємств малого бізнесу такі завдання часто виступають у якості основних і складно вирішуваних проблем. Усе це призводить до зростання актуальності досліджень проблематики забезпечення ефективного функціонування системи фінансового менеджменту на малих підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми. Дослідження проблем управління фінансами підприємств малого бізнесу не є новим для сучасної економічної науки. Необхідно зазначити, що питання

ефективності такого управління піднімалося ще в працях класичної політекономії. Разом з тим, сучасні роботи в даному напрямі, головним чином, стосуються вивчення специфіки інструментарію управління фінансами малих підприємств в межах положень теорії фінансового менеджменту. Найбільш широко дані питання розкриті в працях таких науковців, як: М. Дзямулич (Дзямулич, 2011), Ю. Дудар (Дудар, 2016), Х. Карадаг (Карадаг, 2015), Т. Маццарол (Маццарол, 2014), К. Мельник (Мельник і Шматковська, 2016), С. Хайлук (Хайлук, 2005) Т. Шматковська (Шматковська, 2016) та інших. При цьому особливо варто відзначити дослідження принципів управління фінансами малих підприємств, які здійснені С. Мак-Клері, який визначив «основні каталізатори надійних систем фінансового менеджменту в секторі малих фірм, до яких відносяться: комп'ютеризовані системи бухгалтерського обліку для періодичної фінансової звітності; високо мотивовані власники фірм; кваліфікований персонал внутрішньої бухгалтерії; проактивні зовнішні фінансові управлінці; тиск з боку власників фінансових ресурсів, у тому числі банків» (Мак-Клері та ін., 2005).

Однак, зміни, які відбуваються в економічній системі у зв'язку з швидким поширенням інформаційних та цифрових технологій в практику діяльності малих підприємств, призводить до відчутних змін в принципах управління їх фінансами, що потребує здійснення додаткових досліджень щодо сучасних особливостей управління фінансами суб'єктів малого бізнесу.

Цілі статті. Метою статті є дослідження практичних аспектів управління фінансами підприємств малого бізнесу в умовах трансформації фінансових ринків в умовах інтенсифікації технологічного розвитку та запровадження інформаційних та цифрових технологій в практику діяльності малих підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Специфіка дослідження управління фінансами малих підприємств полягає в широкому охопленні різноманітних аспектів господарської діяльності у сфері менеджменту малого бізнесу та підприємництва. При цьому фінансове управління малими підприємствами в загальному видається доволі простим, оскільки включає у себе базові елементи управління фінансами суб'єктів господарювання, а саме – управління оборотним капіталом та грошовими потоками. В той же час, особливості здійснення господарської діяльності суб'єктами малого бізнесу передбачають більш виважені підходи до формування фінансових ресурсів та їх використання. У зв'язку з цим можна виділити ряд специфічних напрямів в управління фінансами підприємств малого бізнесу, які стосуються наступних аспектів їх діяльності:

1. Необхідність загального аналізу природи фінансування підприємств малого бізнесу.
2. Визначення особливостей взаємозв'язку між управлінням оборотним капіталом і прибутковістю на малих підприємствах.
3. Дослідження принципів управління оборотним капіталом з боку менеджерів-власників малих підприємств.

Таким чином, приходимо до висновку, що управління фінансами підприємств малого бізнесу передбачає формування підходів, спрямованих на забезпечення високої ефективності управління оборотним капіталом малого підприємства. При цьому до ключових напрямків управління в даному аспекті необхідно віднести формування достатніх для забезпечення безперервності виробничого процесу запасів, постійне дотримання незначного рівня дебіторської заборгованості в балансі підприємства тощо. Однак, ключовим елементом системи управління фінансами малих підприємств виступає управління грошовими потоками, яке повинне бути спрямоване на постійне забезпечення суб'єкта господарювання достатнім обсягом ліквідних коштів з метою забезпечення належного рівня його платоспроможності в коротко- та середньостроковому періоді.

Практична реалізація цих завдань досягається шляхом дієвого застосування інструментарію фінансового менеджменту, а також налагодженням ефективної взаємодії з кредиторами та постачальниками з метою якомога більш прибуткового використання наявного оборотного капіталу підприємства. Відповідно, в процесі такого управління фінансами малих підприємств виникає своя, специфічна система цілей управління, котра включає в себе ряд елементів, які можуть бути характерними лише для сфери малого підприємництва (рис. 1).

Рис. 1. Цілі управління фінансами підприємств малого бізнесу
Джерело: побудовано автором на основі (Дудар, 2016).

Таким чином, виходячи з цілей управління фінансами малих підприємств, можна стверджувати, що управлінський механізм даних суб'єктів господарювання орієнтується на роботу з відносно невеликою часткою ринку під безпосереднім керівництвом власника або кількох пайових власників в індивідуальному порядку за допомогою формалізованої структури управління. При цьому управлінський вплив в процесі фінансового менеджменту таких підприємств спрямований на роботу таких суб'єктів, як окремих господарських одиниць з орієнтацією на динамізм, інновації та гнучкість в роботі.

Отже, на основі визначення цілей управління фінансами суб'єктів малого бізнесу, виникають передумови для формування стратегічних цілей їх розвитку, а відповідно – і стратегічного управління фінансовою діяльністю цих підприємств в процесі досягнення визначеної мети. При цьому не варто применшувати значення стратегічного управління для малих підприємств, оскільки лише виражена фінансова діяльність в довгостроковій перспективі здатна забезпечити цим підприємства поступове розширення їх діяльності, збільшення прибутків та перехід у статус середніх, а згодом – і великих підприємств.

Тому стратегічне управління фінансовою діяльністю суб'єктів малого бізнесу базується на основі формування системи управлінських рішень та дій, які визначатимуть довгострокову фінансову ефективність цих підприємств. Відповідно, стратегічне управління підприємствами малого бізнесу стосується досягнення стійких позитивних фінансових результатів і містить чотири основні елементи, до яких відносяться:

- оцінка ринкового середовища;
- формулювання стратегії управління фінансами;
- реалізація стратегії фінансового управління;
- оцінка та контроль.

Таким чином, перехід від системи фінансового менеджменту на мікрорівні для забезпечення ефективності комерційних операцій до стратегічного управління фінансовою діяльністю на віть на рівні малих підприємств формує більш чітке уявлення про стратегічні цілі підприємства, більш чітке зосередження на тих аспектах фінансової діяльності, які є стратегічно важливими. В такому аспекті реалізація стратегічного управління фінансами малих підприємств має вирішальне значення для їх розвитку, оскільки на практиці суб'єктам малого бізнесу доводиться працювати та конкурувати в умовах високого ризику та невизначеності.

Висновки. Таким чином, приходимо до висновку, що досягнення високої ефективності управління фінансами у малому бізнесі неможливе без забезпечення процесу розробки детального плану дій для керівництва, на основі якого здійснюватиметься управління грошовими потоками задля досягнення місії, цілей і завдань суб'єкта малого бізнесу. Формування та виконання таких фінансових планів можливі виключно в межах реалізації стратегічного управління фінансовою діяльністю малих підприємств.

Отже, для забезпечення ефективної реалізації стратегічних завдань в процесі управління фінансами суб'єктів малого бізнесу необхідно підвищити ефективність управління грошовими потоками, які мають тенденцію до зростання, на основі здійснення таких рішень:

- надання системі управління фінансами довгострокового напрямку;
- формулювання та застосування загальної концепції управління фінансами малого підприємства;
- створення, впровадження та контроль основних стратегій і субстратегій в управлінні фінансами підприємств малого бізнесу;
- використання в управлінні фінансами спеціальних «стратегічних» інструментів фінансового менеджменту, таких як SWOT-аналіз, аналіз можливостей та аналіз фінансового ризику.

Авторські внески

Концептуалізація: Олександренко Ірина, Чиж Наталія

Зберігання даних: Олександренко Ірина, Чиж Наталія

Формальний аналіз: Олександренко Ірина, Чиж Наталія

Придбання фінансування: Олександренко Ірина, Чиж Наталія

Розслідування: Олександренко Ірина, Чиж Наталія

Методика: Олександренко Ірина, Чиж Наталія

Ресурси: Олександренко Ірина, Чиж Наталія

Нагляд: Олександренко Ірина, Чиж Наталія

Підтвердження: Олександренко Ірина, Чиж Наталія

Візуалізація: Олександренко Ірина, Чиж Наталія

Написання: Олександренко Ірина, Чиж Наталія

Список бібліографічного опису:

1. Дзямулич М. І. Особливості страхування інвестиційних проєктів в умовах нестабільності фінансових ринків. *Економічний форум*. 2011. №1. С. 185-189.
2. Дудар, Ю. Особливості управління фінансовими ресурсами малого підприємства. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2016. №9. С. 53-65.
3. Хайлук, С.О. Закордонний досвід використання системи контролінгу в управлінні фінансами підприємств. *Вісник Української академії банківської справи*. 2005. №2(19). С. 36-41.
4. Шматковська Т. О. Рационалізація організації облікового процесу операцій з основними засобами в аспекті підвищення ефективності використання цих активів на підприємстві. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Економічні науки*. 2013. №5 (254). С. 124-129.
5. Karadag, H. Financial management challenges in small and medium-sized enterprises: A strategic management approach. *EMAJ: Emerging Markets Journal*. 2015. Vol. 5(1). Pp. 26-40.
6. Mazzarol, T. Research review: A review of the latest research in the field of small business and entrepreneurship: Financial management in SMEs. *Small Enterprise Research*. 2014. Vol. 21(1). Pp. 2-13.
7. McChlery, S., Godfrey, A. D., Meechan, L. Barriers and catalysts to sound financial management systems in small sized enterprises. *Journal of Applied Accounting Research*. 2005. Vol. 1(3),
8. Melnyk, K., Shmatkovska, T. Fundamentals of the Theory and Methodology of Operational Control. *British Journal of Economics, Management & Trade*. 2016. Vol. 14(4). P. 1-12.

Reference:

1. Dziamulych, M. I. (2011). Osoblyvosti strakhuvannya investytsiynykh proekriv v umovakh nestabilnosti finansovykh rynkiv [Peculiarities of insurance of investment projects in conditions of instability of financial markets]. *Ekonomicnyi forum – Economic Forum*, Vol. 1, 185-189. [in Ukrainian].
2. Dudar, Yu. (2016). Osoblyvosti upravlinnia finansovymy resursamy maloho pidpriemstva [Peculiarities of managing financial resources of a small enterprise]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu - Scientific bulletin [Odesa National University of Economics]*, Vol. 9, 53-65. [in Ukrainian].
3. Khailuk, S. O. (2005). Zakordonnyi dosvid vykorystannia systemy kontrolinhu v upravlinni finansamy pidpriemstv [Foreign experience in the use of the controlling system in the management of enterprise finances]. *Visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy – Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, Vol.2(19), 36-41. [in Ukrainian].
4. Shmatkovska, T. O. (2013). Ratsionalizatsiia orhanizatsii oblikovoho protsesu operatsii z osnovnymy zasobamy v aspekti pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia tsykh aktyviv na pidpriemstvi [Rationalization of the organization of the work process of operations with fixed assets in the aspect of increasing the efficiency of the use of these assets at enterprises]. *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Serii: Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University. Series: Economic sciences*, Vol. 5(254), 124-129. [in Ukrainian].
5. Karadag, H. (2015). Financial management challenges in small and medium-sized enterprises: A strategic management approach. *EMAJ: Emerging Markets Journal*, Vol. 5(1), 26-40. <https://doi.org/10.5195/emaj.2015.67>
6. Mazzarol, T. (2014). Research review: A review of the latest research in the field of small business and entrepreneurship: Financial management in SMEs. *Small Enterprise Research*, Vol. 21(1), 2-13. <https://doi.org/10.1080/13215906.2014.11082073>
7. McChlery, S., Godfrey, A. D., & Meechan, L. (2005). Barriers and catalysts to sound financial management systems in small sized enterprises. *Journal of Applied Accounting Research*, Vol. 1(3),
8. Melnyk, K., Shmatkovska, T. (2016). Fundamentals of the Theory and Methodology of Operational Control. *British Journal of Economics, Management & Trade*, Vol. 14(4), 1-12. <https://doi.org/10.9734/BJEMT/2016/28050>

Дата подання публікації 10.08.2022р.